

Przeracki, Jerzy

Sprawozdanie z seminarium "Polski Październik"

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 423-425

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Przeracki

SPRAWOZDANIE Z SEMINARIUM „POLSKI PAŹDZIERNIK”

Rok 1956 jest uznawany za symboliczną cezurę chronologiczną w rozwoju społeczno-politycznym niektórych państw obozu socjalistycznego. Znaczenie tego przełomu podkreśla się szczególnie w odniesieniu do Węgier i Polski. Przypomnieniem wydarzeń 1956 roku w naszej Ojczyźnie było seminarium „Polski Październik”, które odbyło się w Domu Polskim w Olsztynie 10 listopada 1981 roku. Zorganizowały je Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego i Stacja Naukowa Polskiego Towarzystwa Historycznego (Instytut Mazurski) w Olsztynie.

Otwarcia obrad dokonał dyrektor OBN dr Jerzy Sikorski, przypominając, iż myśl zorganizowania seminarium wyszła od prof. dr. hab. Wojciecha Wrzesińskiego (Uniwersytet im. Bolesława Bieruta, Wrocław). Mówca zaakcentował, że Polski Sierpień 1980 roku ma swoją genezę w Polskim Październiku 1956 roku i właśnie dlatego istnieje obecnie potrzeba głębszej refleksji historycznej w tym względzie. Następnie przewodnictwo sesji objął kierownik Zakładu Historii OBN — dr Tadeusz Filipkowski.

Seminarium rozpoczęła prof. dr Maria Turlejska (Polska Akademia Nauk, Instytut Historii, Warszawa) referatem *Spory ideowe przed Październikiem*. Przypomniała ona, że stalinizm lansował pogląd, iż pisarze i publicyści powinni kształtować postawy, a nie odzwierciedlać rzeczywistość, powinni wychowywać, a nie budzić sumienia. Charakterystyczne, że procesy rozrachunkowe rozpoczęły się na II Zjeździe Pisarzy Radzieckich w Moskwie w 1955 roku. Wyrazem zmian było odkrywanie na nowo wartości dramatów Bertolda Brechta i Włodzimierza Majakowskiego.

W Polsce spory ideowe rozpoczęły się w 1955 roku, a po październiku 1956 roku zaczęły wygasać. Czołowe pióra tego okresu to: Jerzy Andrzejewski, Leszek Kołakowski i Andrzej Braun. Charakterystyczne, że spośród pism będących wówczas trybuną nowego ostało się do dziś jedynie „Życie Literackie”. Spory rozpoczęły się od zagadnień kultury (szczególnie literatury), nauki i sztuki oraz roli partii w tym zakresie. Z kolei krytyka przeniosła się na problematykę gospodarczą, kwestie sprawowania władzy i zagadnienia polityczne w ogóle. Problematyka historyczne nie była zbyt eksponowana (artykuł Jerzego Piórkowskiego w „Nowej Kulturze” *My z AK*; inicjatywa budowy Pomnika Powstania Warszawskiego; publicystyka Pawła Jasienicy). Przed Październikiem poruszano też sprawy przestępczości, domów poprawczych, chuliństwa i rozwodów. Rozumnie zaczęto podchodzić do problemu emigracji. Podnoszono potrzebę wzrostu aktywności i roli Sejmu, rozpatrywano zagadnienia praworządności, roli rządu i Rady Państwa. Te procesy przygotowały źródła Polskiego Października w świadomości społecznej.

Dr Tadeusz Marczak (Uniwersytet im. Bolesława Bieruta, Wrocław) w referacie *Polski Październik — próba rekonstrukcji wydarzeń* zwrócił uwagę na niepowodzenia w realizacji Planu Sześcioletniego (1950—1955) i różnorakie reperkusje tego faktu. Ponadto zaprezentował ludzi sprawujących władzę w omawianym okresie, a właściwie przesunięcia i rozszady w aparacie partyjno-rządowym na tle walki ścierających się w Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej ugrupowań. Omówił proces wzrastania popularności Władysława Gomułki i jego powrót do elity władzy oraz rolę, jaką odegrał ten polityk w 1956 roku. Ferment, który rozpoczął się w kierowniczych gremiach PZPR i administracji szczebla centralnego, powoli ogarniał także aparat niższego szczebla, społeczeństwo jednakże nie uczestniczyło w walce ugrupowań partyjno-rządowych o władzę w kraju.

Dr Adam Basak (Uniwersytet im. Bolesława Bieruta, Wrocław) przedstawiając *Rok 1956 na tle periodyzacji dziejów powojennych* przypomniał różne propozycje podziału okresu Polski Ludowej do 1956 roku. Ukazał wydarzenia drugiej połowy lat czterdziestych i początku pięćdziesiątych w Polsce na tle zmagania i rywalizacji amerykańsko-radzieckiej o prymat w świecie. Uwypuklając znaczenie roku 1953 (śmierć Józefa Stalina, wojna w Korei i reperkusje tych faktów) uplasował wydarzenia lat pięćdziesiątych w naszym kraju na tle dziejów powszechnych. Rok 1956 stanowił zamknięcie trudnego i kontrowersyjnego etapu w historii państw obozu socjalistycznego. Referent podniósł rolę wydarzeń na Węgrzech w roku 1956 oraz omówił reakcje mocarstw na te zdarzenia. Przebieg Polskiego Października był zobligowany m.in. tragedią węgierską. Różnorakie uwarunkowania wydarzeń 1956 roku w państwach socjalistycznych wymagają jeszcze dodatkowego oświetlenia, co bez pełnego dostępu do różnojęzycznych archiwaliów nie jest na razie możliwe.

Dr Bohdan Łukaszewicz (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, Olsztyn) na tle dziejów prasy olsztyńskiej zaprezentował *Tygodniowy dodatek «Rzeczywistość»*. Referent przedstawił osoby pracujące przy redagowaniu dodatku, współpracowników oraz stałe i okazjonalne rubryki. Pismo rozpoczęło dyskusję na temat dziejów i sytuacji aktualnej ludności rodzimiej, zajęło się problemem mniejszości ukraińskiej, podnosiło problemy społeczne (alkoholizm, chuligaństwo, przestępczość młodocianych), pisało o funkcjonowaniu służby zdrowia, stanie oświaty, marazmie małych miasteczek w województwie, problemach żołnierzy Armii Krajowej, repatriacji Polaków z ZSRR, stosunkach władza-obywatel oraz stosunkach polsko-radzieckich. Ostatni — 43 — numer „Rzeczywistości” ukazał się 9 lutego 1957 roku. Pewien etap przemian społeczno-politycznych uznano wówczas za zakończony, a dodatek — za zbędną.

Po referatach wywiązała się dyskusja, w której referenci udzielali wyjaśnień oraz zabralo głos pięciu mówców.

Juliusz Borowski (Olsztyn) zaznaczył, iż przeżytki ustroju kapitalistycznego zostały przekazane młodym ludziom, którym przyszło żyć w socjalizmie. Zastanawiał się też nad przyczynami deformacji socjalizmu podkreślając, że polityka Stalina i stalinizm opierały się na całych warstwach i grupach społecznych, bez czego nie mogłyby nastąpić takie spustoszenia, deformacje i wynaturzenia we wszystkich dziedzinach życia społecznego w krajach socjalistycznych.

Red. Stanisław Wieczorek („Gazeta Olsztyńska”, Olsztyn) zakwestionował

stosowność wydziałania grup natolińczyków i puławian w ówczesnym Komitecie Centralnym PZPR, gdyż zabieg taki splota i wykrzywia obraz faktyczny oraz usuwa z pola widzenia centrum, do którego zaliczył Józefa Cyran-kiewicza, Edwarda Ochaba, Mariana Rapackiego i Aleksandra Zawadzkiego. Dyskutant zasygnalizował również złożoność działań prasowych oraz meandry modelu prasowego połowy lat pięćdziesiątych. Wyraził przy tym opinię o wy-różnym zdeklarowaniu dziennikarzy w tamtych latach, czego to właśnie dzi-siaj nie spotyka się często.

Mgr Tadeusz Baryła (Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego, Olsztyn) podniósł problem udziału inteligencji w Polskim Październiku i na przykładach z „Głosu Olsztyńskiego” oraz „Rzeczywistości” próbował ukazać inflację myśli tam prezentowanych, czy też brak cennych spostrzeżeń na ła-mach tego dziennika i jego dodatku.

Tadeusz Filipkowski zwrócił uwagę na kluczową dla województwa ol-sztyńskiego w latach czterdziestych i pięćdziesiątych kwestię regulacji po-lityki rolnej. Przypomniał, iż — mimo możliwości — nie wyciągnięto po 1956 roku żadnych wniosków z poprzednich błędnych działań.

Jerzy Sikorski zastanawiał się, jak patrzeć na W. Gomułkę, na jego rolę w 1956 roku oraz przyczyny jego odwrotu po Październiku.

Odpowiadając na kwestie podniesione w dyskusji Maria Turlejska zgo-dziła się z głosem dyskutanta eksponującego sprawę poparcia udzielonego stalinizmowi przez pewne kręgi społeczne oraz wyjaśniła motywy i uwarun-kowania działań Gomułki przed i po październiku 1956 roku.

Tadeusz Marczak podkreślił, iż wyodrębnienie grup — stronnictw w KC PZPR pozwala na pełniejsze zrozumienie ówczesnych wydarzeń (podziały są zawsze schematyczne), a nawiązując do naszej współczesnej sytuacji eko-nomicznej przypomniał o artykule prof. Oskara Langego na temat reformy gospodarczej i o tym, że doświadczenia polskiego ekonomisty z pożytkiem wyzyskali Węgrzy, a nie my.

Adam Basak zasygnalizował, że Polski Październik przyniósł nadzieję na uregulowanie stosunków polsko-radzieckich na płaszczyźnie równości i peł-nego partnerstwa, a co do roli, oczekiwań i zamierzeń Chin w 1956 roku wskazał, iż odpowiedzi w tym kwestiach mogłyby przynieść jedynie archiwa chińskie.

Bohdan Łukaszewicz wyraził ubolewanie z powodu braku na sympozjum liczniejszych przedstawicieli ówczesnych środowisk intelektualnych wojewódz-twa olsztyńskiego. Z perspektywy czasu można również dostrzec z całą wy-razistością, jak wiele niespełnionych nadziei i rozczarowań przyniósł — obok niewątpliwych pozytywów — rok 1956 i lata następne.

Zamknięcia seminarium dokonał dr Tadeusz Filipkowski, podkreślając potrzebę dalszych badań nad okresem połowy lat pięćdziesiątych, w których to właśnie październik 1956 roku zajmuje miejsce szczególne i symboliczne.